3.11.2020

KOPIOSTO RY:N ASIANTUNTIJALAUSUNTO VALTIOVARAINVALIOKUNNAN SIVISTYS- JA TIEDEJAOSTOLLE VALTION TALOUSARVIOEHDOTUKSESTA VUODELLE 2021 (HE 146/2020 vp)

Kiitän mahdollisuudesta asiantuntijalausunnon antamiseen otsikkoasiassa. **Kopiosto ry** on esittävien taiteilijoiden, tekijöiden ja kustantajien tekijänoikeusjärjestö, jonka jäseninä on 45 luovan alan järjestöä. Kopiosto hallinnoi yli 50 000 kotimaisen oikeudenhaltijan tekijänoikeuksia. Opetus- ja kulttuuriministeriö on hyväksynyt Kopioston tekijänoikeuslain (404/1961) 26 §:ssä tarkoitetuksi sopimuslisenssijärjestöksi useilla tekijänoikeuslain määrittelemillä lisensiointialueilla.

Lausunnon keskeinen sisältö

Budjettiriihessä valtiovarainministeriö (”VM”) **leikkasi** opetus- ja kulttuuriministeriön (”OKM”) budjettiesityksestä **3,3 miljoonaa** euroa määrärahasta, joka on tarkoitettu Opetushallituksen (”OPH”) toimintamenoihin.

Tämä **leikkaus heikentää** jo entisestään haastavassa asemassa olevien **luovien alojen toiminta-edellytyksiä.** Vielä ei ole liian myöhäistä tehdä ratkaisuja koskien luovien alojen asemaa osana Suomen elvytystä.

Valtion talousarvioon olisi korjattava OKM:n perustellusti esittämä 3,3 miljoonan euron OPH:n toimintamenojen määrärahan lisäys, jotta oppijoiden yhdenvertainen kohtelu toteutuu ja jotta vääristymä sekä selkeä jälkeenjääneisyys teosten tekijöiden ja kustantajien korvauksissa saataisiin oikaistua.

Oppivelvollisuusiän korottaminen vaikuttaa lupien tarpeeseen ja korotetun määrärahan korvauksiin. Oppivelvollisuusikää ollaan hallitusohjelman mukaisesti korottamassa 18 ikävuoteen vuodesta 2021 alkaen. Toteutuessaan uudistus tulee lisäämään oppivelvollisuuden piirissä olevien oppilaiden määrää ja opetuksessa käytettävien kopioitujen lisämateriaalien käyttöä. Samalla kasvaa tarve järjestää tältäkin osin tarvittavat käyttöluvat keskitetysti valtion puolesta.

Jos kunnat tai koulutuksen järjestäjät joutuisivat hankkimaan luvat itse, oppijoiden yhdenvertaisuus vaarantuisi, koska kaikki kunnat tai koulutuksenjärjestäjät eivät lupaa hankkisi. Tällaista hajautettua ratkaisua on kokeiltu aikaisemmin digiluvan ja varhaiskasvatuksen luparatkaisujen kanssa. Erityisesti suuret kunnat jättivät tarpeelliset luvat hankkimatta ja näiden kuntien oppijat ja opettajat jäivät muita huonompaan asemaan.

Leikattu määräraha, joka on jäänyt selkeästi jälkeen todellisesta aineiston käytöstä, on tarkoitettu tekijänoikeuslakiin perustuvien kopiointi- ja muiden käyttöoikeuskorvausten maksamiseen sekä kopiointia, tallennusta ja käyttöoikeuksia koskevaan viestintään ja selvitysten tekemiseen. Esimerkiksi tekijänoikeuskorvaukset teosten kopioimisesta opetuksessa maksetaan näistä varoista. Rahat kanavoidaan luovalla alalla toimiville teosten tekijöille ja kustantajille tekijänoikeusjärjestö Kopiosto ry:n kautta.

(1) Opetus- ja kulttuuriministeriö esitti määrärahan korottamista – valtiovarainministeriö leikkasi

OKM esitti OPH:n toimintamenoihin tekijänoikeuslakiin perustuvien kopiointi- ja muiden käyttöoikeuskorvausten sekä kopiointia, tallennusta ja käyttöoikeuksia koskevan tiedotus- ja selvitystoiminnan menojen maksamiseen korotusta, jotta taattaisiin opettajien ja oppijoiden tarvitsemien lupien hankinta kattavasti ja keskitetysti sekä tekijänoikeudenhaltijoille oikeudenmukainen ja kohtuullinen korvaus heidän teostensa käytöstä.

Budjettiriihessä VM leikkasi OKM:n budjettiesityksestä 3,3 miljoonaa euroa siitä määrärahasta, joka on tarkoitettu OPH:n toimintamenoihin. **Tämä leikkaus heikentää jo entisestään haastavassa asemassa olevien luovien alojen toimintaedellytyksiä.** Maksuttomaan toisen asteen koulutukseen on ehdottomasti varattava riittävä rahoitus kustannettujen oppimateriaalien sekä tarvittavien tekijänoikeuslupien hankkimiseen jokaiselle oppijalle tasavertaisesti oppilaitoksesta ja kunnasta riippumatta. Kuntien ja koulutuksen järjestäjien taloudellisista eroista ei saa aiheutua alueellista tai oppilaitoskohtaista epäyhdenvertaisuutta opiskelijoiden välille. Kaikille opiskelijoille on turvattava laadukkaat oppimateriaalit, jotka toimivat yhdenvertaisen opetuksen ja opetussuunnitelman jalkauttajina.

(2) Kopiosto myöntää teosten käyttölupia oppilaitoksille

OPH ja Kopiosto sopivat vuosittain oppilaitosten käyttöluvista ja tekijöille kuuluvista korvauksista. **Tällä keskitetyllä sopimuksella** valtion kanssa on pitkä perinne ja sillä on turvattu Suomessa oppijoiden yhdenvertainen kohtelu. Valtion kanssa tehtävän keskitetyn sopimuksen piirissä ovat kaikki Suomen oppijat aina varhaiskasvatuksesta toisen asteen opetukseen saakka. **Keskitetty sopiminen opetushallituksen kanssa on kustannustehokas ratkaisu valtiolle.**

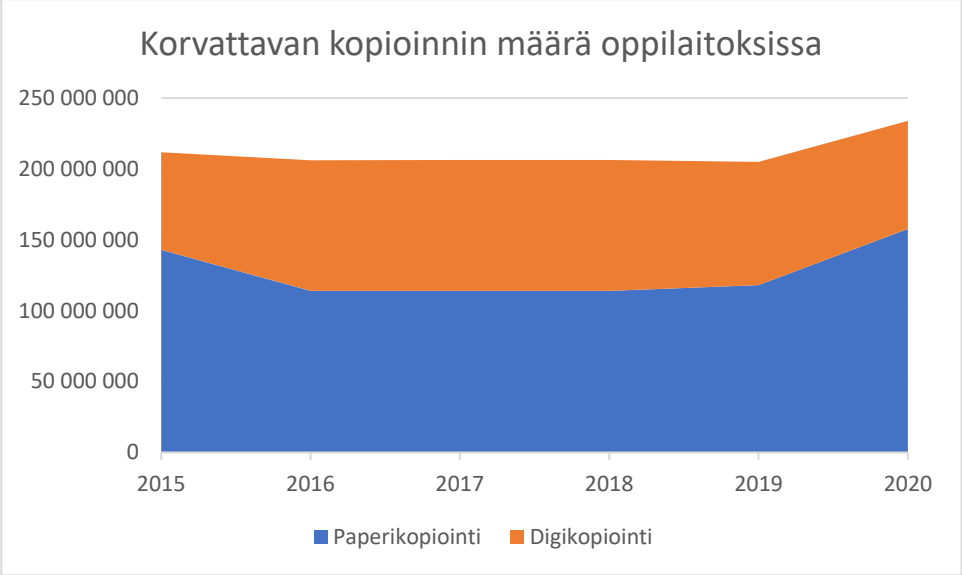
Kopiosto myöntää Suomessa oppilaitoksille tarpeellisia käyttölupia audiovisuaalisten ja graafisten teosten käyttöön ja kerää korvauksia teosten käytöstä. Kopiosto tilittää käyttöluvista keräämänsä korvaukset luovan alan oikeudenhaltijoille. Radio- ja tv-ohjelmien korvaukset maksetaan pääosin henkilökohtaisina korvauksina ohjelmien tekijöille ja esittäjille, kuten ohjaajille, käsikirjoittajille ja näyttelijöille. Kirjojen, lehtien ja internetissä julkaistujen teosten käyttökorvaukset maksetaan pääsääntöisesti jäsenjärjestöille, jotka jakavat ne edelleen tekijöille ja kustantajille muun muassa erilaisina apurahoina ja palkintoina.

Käyttölupien hankintaan tarkoitettu määräraha on jäänyt jälkeen oikeudenmukaisesta ja kohtuullisesta korvauksesta. **Uusimmat tutkimukset osoittavat selvästi, että kopiointi on lisääntynyt, mutta valtion määrärahaan ei ole tehty vuosiin tarvittavia korotuksia**. Tekijänoikeudenhaltijat eivät siis saa heille kuuluvaa korvausta teostensa käytöstä.

Mikäli määrärahaa korotetaan OKM:n esittämällä tavalla, keskitetyllä sopimuksella voitaisiin järjestää myös lupien piiriin taiteen perusopetusta antavat oppilaitokset sekä ammatillinen lisäkoulutus ja aikuiskoulutus, kuten maahanmuuttajakoulutus. Nämä eivät ole tällä hetkellä keskitetyn sopimuksen piirissä.

(3) Kopiointi ja av-aineistojen käyttö on kasvanut opetuksessa

Uudet tutkimukset peruskouluissa ja lukioissa sekä varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa osoittavat, että **tekijänoikeuden suojaamien aineistojen käyttö ja kopiointi opetuksessa on kasvanut aikaisemmasta** (kuva 1). Tämä osoittaa selvästi, että kopiointi- ja käyttöluvilla on edelleen selvä tarve.

Kuva 1: Korvattava kopiointi sivumäärinä laskettuna oppilaitoksissa

Varsinkin peruskouluissa ja lukioissa materiaalien kopioiminen ja tulostaminen verkosta on kasvanut aikaisemmasta. Tähän vaikuttavat osaltaan muun muassa koulutuksenjärjestäjien säästöt oppimateriaalien hankinnoissa ja opettajien itse tekemien materiaalien käytön lisääntyminen. Tarve täydentävän opetusmateriaalin kopioimiseen lisääntyy, kun oppijoilla ei ole käytettävissä kattavaa alkuperäistä oppimateriaalia.

Kopioston ja OPH:n yhteistyössä tehdyt tutkimukset osoittavat, että opettajien itse tekemissä aineistoissa käytetään paljon toisten tekemiä kuvia ja tekstiotteita. Yli 90 % vastaajista ilmoitti liittävänsä itse tekemäänsä tai kokoamaansa materiaaliin toisten tekemiä kuvia ja noin puolet vastaajista erilaisia tekstiotteita ja lehtiartikkeleita. Tämän käytön mahdollistaa Kopioston myöntämä oppilaitosten kopiointilupa. Tutkimusten mukaan myös av-materiaalien käyttö opetuksessa on lisääntynyt ja niillä on tärkeä merkitys opetuksessa. Keskitetty sopimus mahdollistaa tv-ohjelmien tallentamisen sekä Yle Areenan ja Elävän arkiston kotimaisten ohjelmien esittämisen opetuksessa ja varhaiskasvatuksessa.

Tekijänoikeuslaissa edellytetään tekijänoikeudenhaltijan lupaa teosten kopioimiseen ja käyttöön opetuksessa tai työkäytössä, ja lain mukaan oikeudenhaltijoilla on oikeus korvaukseen heidän teosten kopioinnista ja käytöstä. On selvää, että opetuksessa ja sen järjestämisessä noudatetaan lakeja ja sääntöjä.

(4) Määräraha ei vastaa teosten kopioinnin ja käytön määrää

Nykyinen tekijänoikeuskorvausten maksamiseen osoitettu määräraha on jäänyt jälkeen tutkimuksen osoittamasta kopioinnista (kuva 2).

Kuva 2: Sovittu käyttökorvaus ja tutkimusten osoittaman käytön mukaiset Kopioston korvausesitykset vuosille 2015-2020

Määrärahaa korotettiin hieman vuodelle 2019, kun valtio hankki keskitetysti kopiointi- ja tv-ohjelmien käyttöluvat varhaiskasvatukseen. Muiden käyttölupien osalta määrärahaa ei tällöin kuitenkaan korotettu. **Vuoden 2020 käyttökorvaus on jo 1,5 MEUR vähemmän kuin mitä tutkimuksen osoittama kopiointi oppilaitoksissa osoittaa.** Tämä erotus on oikeudenhaltijoiden kannalta kestämätön.

(5) Keskitetty valtion hankkima tekijänoikeuslupa on kokonaistaloudellisesti edullisin ja kaikille oppijoille yhdenvertainen ratkaisu

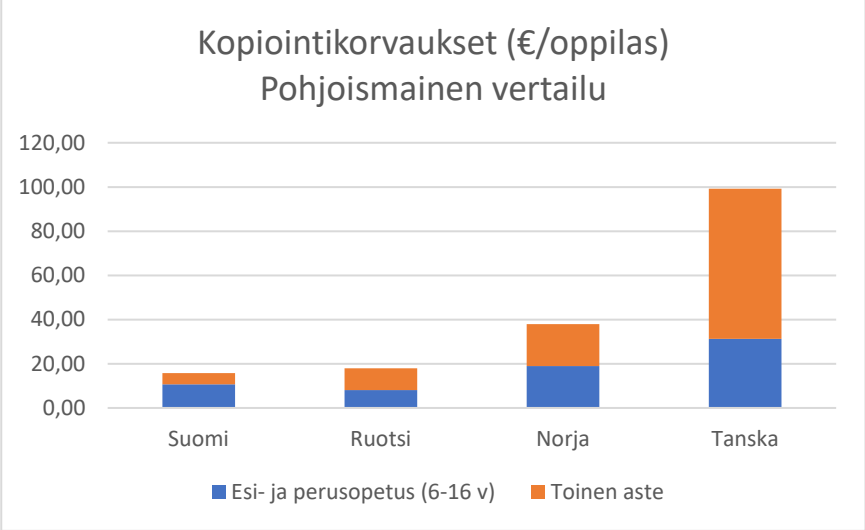
Kopioston kattavat luparatkaisut helpottavat opetusta ja työtehtävien hoitamista. Lupien hankkiminen keskitetysti keventää merkittävästi koulutuksenjärjestäjien ja valtion organisaatioiden hallinnollista taakkaa.

Opettajat kokevat keskitetyt luparatkaisut erittäin tarpeellisiksi ja toimiviksi käytännön opetustyössä. Opettajat kokevat helpotusta, kun tarvittavat luvat teosten kopiointiin ja käyttöön on hankittu valmiiksi ja heillä on mahdollista toteuttaa opetussuunnitelmien mukaista opetusta tarjoamalla oppijoille tarvittavaa täydentävää lisämateriaalia sekä painetuista julkaisuista että verkosta kuin myös hyödyntää tv-ohjelmia opetuksessa. Yksittäisellä opettajalla tai koulutuksenjärjestäjällä ei käytännössä ole resursseja hankkia kaikkia tarvittavia lupia teosten käyttöön opetuksessa. Tekijänoikeudet koetaan kuitenkin tärkeiksi ja niitä halutaan noudattaa ja kunnioittaa.

Jos kunnat tai koulutuksen järjestäjät joutuisivat hankkimaan luvat itse, oppijoiden yhdenvertaisuus vaarantuisi, koska kaikki kunnat tai koulutuksenjärjestäjät eivät lupaa hanki. Tällaista hajautettua ratkaisua on kokeiltu aikaisemmin mm. varhaiskasvatuksen luparatkaisujen kanssa. Erityisesti suuret kunnat jättivät tarpeelliset luvat hankkimatta ja näiden kuntien oppijat ja opettajat jäivät muita huonompaan asemaan.

(6) Suomi laahaa kopiointikorvauksissa muiden Pohjoismaiden perässä

Pohjoismaisessa vertailussa Suomessa esi- ja perusopetuksen sekä toisen asteen opetuskäytöstä maksetut kopiointikorvaukset ovat kaikista alhaisimmat (kuva 3). Varsinkin verrattuna Tanskassa ja Norjassa maksettaviin kopiointikorvauksiin ovat suomalaiset tekijät ja tekijänoikeudenhaltijat merkittävästi eriarvoisessa asemassa.

Kuva 3: Kopiointikorvaus Pohjoismaissa (korvaus per opiskelija). Kaikki korvaukset muutettu euroiksi.

(7) Oppivelvollisuusikä nousee 18 vuoteen ja toisen asteen tutkinto ja oppimateriaalit tulevat maksuttomiksi

Oppivelvollisuusikää korotetaan 18 ikävuoteen vuodesta 2021 alkaen ja kaikki oppivelvollisuusikäiset saavat oikeuden suorittaa toisen asteen tutkinnon maksutta. OKM on ilmoittanut, että oikeus kokonaan maksuttomaan toisen asteen koulutukseen on tarkoitus toteuttaa jo vuoden 2021 syksyllä toisen asteen opinnot aloittavien oppivelvollisten osalta. Maksuton toisen asteen koulutus tulisi koskemaan ensimmäisen kerran niitä nuoria, joiden perusopetus päättyy keväällä 2021.

Uudistukset lisäävät opetuksessa käytettävien kopioitujen lisämateriaalien käyttöä ja samalla tarvetta järjestää tältäkin osin tarvittavat käyttöluvat keskitetysti OPH:n kautta.

Kunnioittavasti

Valtteri Niiranen

Valtteri Niiranen, toimitusjohtaja, varatuomari

valtteri.niiranen@kopiosto.fi I +358 400 245 008
Kopiosto ry - Copyright Management Organisation Kopiosto
Hietaniemenkatu 2, 00100 Helsinki, Finland
www.kopiosto.fi I Twitter @niirava I Facebook @Kopiosto